

ZOETE WRAAK VOOR DE 'REBELSE INDIAAN'

De biografie van Albert Helman

Na *Een geschiedenis van de Surinaamse literatuur* uit 2003, heeft Michiel van Kempen nu met zijn biografie van Lodewijk (Lou) Alphonsus Maria Lichtveld (1903-1996), beter bekend onder het pseudoniem Albert Helman, een nieuw standaardwerk in de Surinaamse letterkunde afgeleverd. Van Kempen, docent Nederlands en bijzonder hoogleraar Nederlands-Caraïbische literatuur aan de Universiteit van Amsterdam, begon dit ambitieuze project in 1989 en slaagde er na jaren van hard labeur in om de enorme veelzijdigheid van Helmans leven en werk in 863 pagina's te vatten.

Deze biografie was om meer dan één reden een zware uitdaging voor Van Kempen. Helman begon zijn literaire carrière immers al als jonge twintiger en bleef actief tot zijn tweeënnegentigste; zo publiceerde dezelfde man die het in 1940 met *Millioenen-leed* voor de joodse vluchtelingen in Nederland had opgenomen nog een jaar voor zijn dood *Zomaar wat kinderen*, over de vluchtelingen van vandaag. Hij gebruikte in die periode niet minder dan vijftig verschillende pseudoniemen voor een totaal van honderddertig boeken en honderden artikelen. Als een echte renaissancemens schreef Helman over de meest uiteenlopende onderwerpen, van muziek, kunst en film over literatuur, linguïstiek, gastronomie, antropologie en politiek tot het welzijn van inheemse volkeren, wat hem als nazaat van Surinaamse Indianen bijzonder nauw aan het hart ging.

Van Kempen schenkt evenwel ook de nodige aandacht aan andere aspecten uit het leven van Helman, zoals zijn betrokkenheid bij de Spaanse Burgeroorlog, zijn rol als verzetsheld tijdens de Duitse bezetting van Nederland, zijn carrière als landsminister van Onderwijs en van Volksgezondheid in het naoorlogse Suriname, zijn werk als diplomaat bij de Nederlandse Ambassade in Washington en de Verenigde Naties in New York ter behartiging van de Surinaamse belangen, zijn eredoctoraat aan de Universiteit van Amsterdam en zijn nauwe contacten met J. Slauerhoff, Albert Vigoleis Thelen, Joris Ivens, Hendrik Marsman,

Béla Bartók, George Orwell, Frida Kahlo, Pablo Casals, Yehudi Menuhin en andere leden van de intellectuele elite van zijn tijd.

De goed gekozen titel *Rusteloos en overal* reflecteert de drang van Helman om op zoveel mogelijk verschillende terreinen tegelijk actief te zijn. In zijn vlot geschreven biografie slaagt Van Kempen er kundig in om te vermijden dat het vatten van deze rusteloosheid in een telefoonboekachtige lijst van feiten resulteert. Hij vindt daarbij ook telkens weer de juiste balans tussen eruditie en leesbaarheid. Van Kempen biedt een eerlijk portret van de veelzijdige *homme de lettres* en gaat daarbij problematische aspecten uit het leven en werk van Helman allerminst uit de weg. Een voorbeeld hiervan is Helmans vaak herhaalde bewering dat zijn beroemde scheldtirade tegen het Nederlandse kolonialisme in *Zuid-Zuid-West* (1926) – “Sinds eeuwen zijt gij dieven” – in generlei wijze door Multatuli's *Max Havelaar* was geïnspireerd omdat hij dat boek toen nog niet gelezen had. Van Kempen weerlegt dit op een overtuigende manier en levert ook andere voorbeelden die laten zien dat Helman soms minder origineel was dan hij later beweerde te zijn geweest.

Helman was een veelschrijver, die om den brode de pen hanteerde. Tegelijk kan zijn obsessie met schrijven ook als een poging worden begrepen om zin te geven aan wat hij in zijn testament omschreef als “de Absolute Doelloosheid waar al onze levensdoelen op uitlopen” (p. 637). Deze nihilistische toon aan het einde van zijn leven toont aan in welke mate Helman zich in de loop der jaren had gedistantieerd van de katholieke idealen van zijn jeugd. Veel van wat hij in zijn jonge jaren bij het tijdschrift *De Gemeenschap* over geloof schreef, heeft voor de huidige lezer nog maar weinig betekenis. Dat is niet anders met zijn vaak langdradige uiteenzettingen uit de jaren dertig over de vermeende zegeningen van socialisme en communisme. Een voorbeeld hiervan is het duizend pagina's dikke gezeur in *Waarom niet?* (1933), dat Menno ter Braak in zijn recensie “Waarom niet driehonderd pagina's?” vak-

132

Had Helman in het Frans, Spaans of Engels geschreven, dan zou hij tot de grote Caraïbische schrijvers van de twintigste eeuw worden gerekend

kundig neersabelde. Een van de punten van kritiek die men op Van Kempens werkwijze kan uiten is dat hij soms iets te ruim aandacht besteedt aan werk van Helman dat de tand des tijds niet heeft doorstaan en daardoor een kans heeft gemist om nog dieper in te gaan op de ontstaansgeschiedenis van de boeken die tot op vandaag wel zijn blijven boeien: *Zuid-Zuid-West* (1926), *Mijn aap schreit* (1928), *De stille plantage* (1931), *De rancho der X mysteries* (1941), *De laaiende stilte* (1952), *De foltering van Eldorado* (1983) en *Hoofden van de Oayapok!* (1984).

In plaats van de vele details over Helmans familiale problemen – wie ligt er wakker van het feit dat zijn zoon ooit een buitenechtelijke relatie had? – was het voor de lezers wellicht ook interessanter geweest om het meest controversiële aspect uit het leven van Helman nog sterker te belichten: zijn rol in de intellectuele emancipatie van Suriname in combinatie met zijn oppositie tegen de onafhankelijkheid van het land en zijn moeilijke relatie met militante Surinaamse intellectuelen, die Van Kempen “de nationalist” noemt. Hoewel Van Kempen ook ruim aandacht besteedt aan (terechte) kritiek van de jongere generatie op het feit dat Helmans perspectief op Suriname nog sterk koloniaal getint was, contrasteert hij dit met voorbeelden die aantonen dat het vaak Helman zelf is geweest die de basis heeft gelegd waarop deze jongeren later konden bouwen. Helman was immers een van de eersten in Suriname die het Sranan, de Anansi-verhalen en de marroncultuur als ernstige studieonderwerpen ter sprake bracht. Van Kempen verbergt daarbij zijn eigen sympathieën niet. Een voorbeeld hiervan is zijn vergelijking tussen Helmans *De foltering van Eldorado* met Anton de Koms *Wij slaven van Suriname* en zijn conclusie dat het werk van Helman “een vijf keer groter geografisch bereik [heeft], tien keer zo goed gedocumenteerd en honderd keer beter geschreven [is]”. Dergelijke passages laten zien dat Van Kempen, die na de publicatie van zijn literatuurgeschiedenis van Suriname ook met kritiek uit nationalistische hoek af te rekenen kreeg, wel

degelijk een persoonlijke interpretatie van Helmans leven en werk heeft voorgelegd.

Aangezien Van Kempen deze biografie in de eerste plaats voor een Nederlandstalig leespubliek heeft geschreven, besteedt hij weinig aandacht aan het belang van Helman binnen de context van de Caraïbische literatuur. Dat is jammer, want had Helman niet in het Nederlands, maar in het Frans, het Spaans of het Engels geschreven, dan zou hij vandaag wellicht tot de grote Caraïbische schrijvers van de twintigste eeuw worden gerekend. Zo was Helman in 1926 met *Zuid-Zuid-West* bij mijn weten de eerste die het *mestizaje*-concept van José Vasconcelos – de overtuiging dat in Latijns-Amerika uit rassenmenging een beter en toleranter soort mens is ontstaan – in de Caraïbische literatuur heeft geïntroduceerd.

Al dat kan evenwel in de toekomst nog worden toegevoegd aan de Albert Helman-website, die Van Kempen momenteel aan het voorbereiden is. Daarop komt een rijke schat aan archiefmateriaal te staan dat de auteur in de loop der jaren over Helman heeft verzameld (zijn biografie telt nu al niet minder dan 225 pagina's noten en bibliografie). Het is daarbij vooral ook uitkijken naar de foto's die in het boek te klein zijn afgedrukt om de vermelde personen te kunnen identificeren. De website zal bovendien een kans bieden om de lange lijst van secundaire literatuur over Helman in de komende jaren nog uit te breiden, ook met materiaal in andere talen dan het Nederlands. Een dergelijke waardering zou een kosmopoliet als Helman zeker op prijs hebben gesteld. Misschien voelt het zelfs een beetje als zoete wraak voor de “rebelse Indiaan” die tijdens zijn leven door het Nederlandse literaire establishment nooit een grote literaire prijs werd gegund.

JEROEN DEWULF

MICHEL VAN KEMPEN, *Rusteloos en overal; Het leven van Albert Helman*, In de Knipscheer, Haarlem, 2016, 863 p.

133